

Martyna Łuczyszyn

Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu

e-mail: martynaluczyszyn@wp.pl

**EDUKACJA SPOŁECZNA
A PRZESTĘPCZOŚĆ W MIASTACH**

SOCIAL EDUCATION AND CRIME IN CITIES

DOI: 10.15611/pn.2017.490.04

JEL Classification: F52

Streszczenie: Jednym z głównych narzędzi zapobiegania przestępczości w miastach staje się w ostatnich latach edukacja. Nabiera ona coraz większego znaczenia, ponieważ zaczyna obejmować możliwie szerokie kręgi społeczeństwa, uwzględniać różne zagrożenia, a przede wszystkim mieć charakter stały i powszechny. Bezspornie każda inicjatywa na rzecz edukacyjności bezpieczeństwa staje się w takich warunkach swego rodzaju elementem międzyinstytucjonalnej innowacyjności głównie wśród podmiotów sektora publicznego. Do takich podmiotów należy m.in. policja, która we współczesnych uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych musi przejąć na siebie rolę lidera w kwestii zarówno zwalczania wszelkiego rodzaju zagrożeń, jak i zapobiegania im. Podmiot ten staje zatem przed niełatwymi zadaniami, których poziom realizacji musi odpowiadać stopniowi zagrożenia w różnego rodzaju przekrojach, począwszy od lokalnego, a skończywszy na krajowym.

Słowa kluczowe: edukacja, bezpieczeństwo, miasto, programy prewencyjne.

Summary: Education has become one of the main tools for preventing crime in urban areas in recent years. It is becoming increasingly important as it begins to cover the broader public, takes into account various dangers and, above all, is permanent and universal. Its effectiveness can ensure that appropriate research is carried out among the public on the necessary skills, behavior in life, health and property threatening situations. Every initiative for security education becomes, in such conditions, an element of interinstitutional innovation, especially among public sector entities.

Keywords: education, security, city, prevention programs.

1. Wstęp

Wszechobecna we współczesnych realiach społeczno-gospodarczych dezorientacja (gospodarcza, społeczna, polityczna, ekologiczna, kulturowa) powoduje wzrost niepewności, co w konsekwencji przedkłada się na obniżenie subiektywnego poczucia

bezpieczeństwa obywateli. Coraz częściej zaznaczają się nierówności wynikające ze statusu ekonomicznego i zajmowanej pozycji społecznej, dehumanizują się stosunki międzyludzkie, komercjalizuje cała otaczająca rzeczywistość [Jaworska 2007, s. 87]. Koniecznością staje się uświadamianie społeczeństwu na niespotykaną wcześniej skalę źródeł najpoważniejszych zagrożeń oraz możliwości ich ograniczania, a przede wszystkim potrzeby współdziałania z organami odpowiedzialnymi za porządek i bezpieczeństwo w państwie.

Zagadnienia związane z edukacją społeczną na rzecz zapewniania bezpieczeństwa dotyczą szczególnie poziomu lokalnego. Krytyczne podejście do podejmowanych działań i radzenie sobie w sytuacjach ekstremalnych (np. praca policji) to indukcja proinnowacyjności w skali lokalnej. Taka sytuacja z kolei wyzwala wewnętrzną motywację, która daje danej przestrzeni swoistą efektywność w postaci nowej wiedzy. Sukcesy takiej przestrzeni (społeczno-ekonomicznej) wywołują motywację nie tylko wśród pracowników poszczególnych instytucji (organizacji), lecz także w sektorze przedsiębiorstw oraz u większości lokalnej społeczności, w szczególności gdy praca i problemy mają wysoki stopień trudności. Przykładem może być przestępczość intelektualna, która wyzwala wśród podmiotów publicznych i prywatnych, w tym przede wszystkim w policji i samorządzie terytorialnym proces zmierzający do permanentnego poszukiwania nowych rozwiązań w formach, sposobach, procedurach, które z jednej strony muszą gwarantować wysoki stopień skuteczności, z drugiej natomiast wyzwalają efektywność wśród pracowników. Pojawia się tutaj możliwość tworzenia nowej wiedzy dzięki łączeniu indywidualizmu z zespołowym charakterem zdobywania informacji.

Celem artykułu jest wskazanie na potrzebę intensyfikowania działań ukierunkowanych na edukację społeczną dla bezpieczeństwa w Polsce, głównie przez publiczne podmioty życia społeczno-gospodarczego. Do realizacji tak sformułowanego celu wykorzystano w artykule głównie metodę opisową oraz metodę wywiadu.

2. Edukacja społeczna jako element zapewniania bezpieczeństwa

Edukacja w dziedzinie bezpieczeństwa jest realizowana od dawna i obejmuje wiele dziedzin życia. Można powiedzieć, że stosuje różne środki i metody, a jej swoista ewolucyjność jest zapewne pochodną zmian, niejednokrotnie bardzo dynamicznych, zachodzących w gospodarkach poszczególnych krajów. Oznacza to, że w krajach o wysokim poziomie wzrostu gospodarczego będzie ona bardziej rozwinięta i skuteczna niż w krajach o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. Potrzeba zatem edukacyjności na rzecz bezpieczeństwa silniej będzie odczuwana tym samym w krajach bardziej rozwiniętych, co potwierdza, że w świecie występują dość duże dysproporcje w zakresie jej kreowania i uspołeczniania.

„Współcześnie, w większości opracowań kryminologicznych można zauważyć traktowanie tego pojęcia niemal jako synonimu pojęcia prewencji kryminalnej, kontroli przestępczości, profilaktyki, zwalczania przestępczości” [Cielecki 2007,

s. 26]. Oznacza to, że edukację społeczną na rzecz bezpieczeństwa odnieść można do aktywnej kreacji zjawisk pożądaných, które będą wzmacniały społeczeństwo, stwarzając mu warunki dla spokojnego życia i rozwoju (społecznego, przestrzennego, edukacyjnego, duchowego).

Edukacja społeczna to również umiejętność organizowania pomocy i ochrony przed zagrożeniami. Można ją nazwać pedagogiką odpowiedzialności, której celem staje się wykreowanie wizerunku jednostki odpowiedzialnej, aktywnej i twórczej [Żak 2011, s. 139]. Jej poziom należy przede wszystkim odnieść do najważniejszych zagrożeń, które ciągle ewoluują, a ich lista jest długa.

Należy podkreślić, że wydarzenia na przełomie XX i XXI w. związane z transformacją światowej gospodarki (przejście z epoki fordyzmu do postfordyzmu), a w ślad za tym w rezultacie zmiany polityczno-militarne, spowodowały konieczność budowania „własnego” bezpieczeństwa. Niewątpliwie na jego poczucie w skali globalnej, krajowej, regionalnej i lokalnej wpłynęły wydarzenia w Nowym Jorku z 11 września 2001 r. Już na początku wskazać należy zatem, że terroryzm i reakcja na stres powinny w pierwszej kolejności być objęte treściami edukacji społecznej, a psychologia katastrof powinna znaleźć swoje miejsce w edukacji dla bezpieczeństwa. Wydaje się, że przedsięwzięcia edukacyjne na tej płaszczyźnie doprowadzają właśnie do wypracowania takich algorytmów.

Obecnie kierunki działań instytucji powołanych do zapewniania bezpieczeństwa w zakresie działań edukacyjnych i prewencyjnych odnoszą się w coraz większym stopniu do obywateli. Ale uzasadnione są poglądy, że w Polsce w porównaniu z innymi państwami Wspólnoty Europejskiej (np. Niemcami czy Holandią), „brakuje znajomości lub powszechnej akceptacji procedur bezpieczeństwa” [Peplowski 2007, s. 77]. Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać w wielu czynnikach, w tym także natury historycznej, jednak wydaje się, że jedną z głównych jest cedowanie całej odpowiedzialności na państwo, jego organy i służby.

Na tej płaszczyźnie niezwykle istotna jest edukacja przez lokalne podmioty uczestniczące w zapewnianiu bezpieczeństwa. Jednym z tych podmiotów jest policja.

3. Kierunki współczesnej edukacji dla bezpieczeństwa

Jednym z istotnych kierunków poprawy edukacji dla bezpieczeństwa powinno być permanentne szkolenie młodzieży oraz dostosowywanie programów edukacyjnych do aktualnych zagrożeń. Wydaje się, że na tej płaszczyźnie następuje w naszym kraju powolny postęp, gdyż problematyka bezpieczeństwa została już zaindukowana w szkolnictwie podstawowym i gimnazjalnym (edukacja prozdrowotna, ekologiczna, rodzinna). W ramach obrony cywilnej prowadzone są zajęcia mające na celu kształcenie umiejętności udzielania pierwszej pomocy w nagłych wypadkach. W ramach dalszej edukacji treści te są wzbogacane o nowe informacje. Coraz częściej na poziomie szkolnictwa średniego i wyższego omawiane są zagrożenia ludności na czas pokoju i okres wojny, zagrożenia czasu wojny i zasady postępowania w przy-

padku ich występowania, obowiązki obywateli w zakresie obronności kraju, ochrona rannych i chorych, ratownictwo i pomoc medyczna, ewakuowanie ofiar wypadków.

Należy zgodzić się z J. Widackim i J. Czapską którzy stwierdzają, że „pomoc i współpraca obywateli z policją w zapobieganiu i ściganiu przestępczości jest zjawiskiem charakterystycznym dla obywatelskich społeczeństw prawa. Jest to przejaw społecznej aktywności i świadomego uczestnictwa w życiu publicznym. Współpraca z policją postrzegana jest nie tylko jako możliwość działania, ale zgoła konieczność, ponieważ ład społeczny jest tak samo sprawą państwa i jego administracji, jak i wspólnym dobrem wolnego społeczeństwa” [Czapska, Widacki 2000, s. 17]. Wyrazem powyższego jest w Polsce m.in. rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej”.

Obecnie na szczeblu gmin i powiatów prowadzone są działania mające na celu inicjowanie mody na „Razem bezpieczniej”. Należy podkreślić, że program ten stanowi istotne narzędzie wspierające realizację ustawowych działań organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego. „Uwzględniając wieloletnie dążenia policji do integracji działań w zapobieganiu przestępczości, zawiera wiele elementów istotnych dla szeroko zrozumiałego bezpieczeństwa, a jego założenia są zbieżne z oczekiwaniami społecznymi. Odnosi się on do wielu istotnych sfer życia społecznego, identyfikuje problemy, określa zadania, wskazuje również podmioty odpowiedzialne za prowadzenie planowanych działań. Nakłania do współpracy wszystkie podmioty zajmujące się ładem i bezpieczeństwem, jednak niezwykle rolę przepisuje policji” [Górka 2007, s. 135].

Dla realizacji celów strategicznych tego programu, w poszczególnych jednostkach policji w Polsce od lat powstają operacyjne programy wyznaczające zadania do realizacji wpisane w opracowywane własne plany działań. Jako przykład można tutaj podać program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Bezpieczne miasta” czy inne dokumenty wkomponowane w układ celów, takie jak m.in.: „Strategia rozwoju kraju na lata 2014–2020”, „Strategia rozwoju policji” czy poszczególne strategie regionalne, tj. strategie województw. Bez wątpienia wszystkie te dokumenty mają realizować jeden z najważniejszych priorytetów, jakim jest „budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa”.

Na podstawie powyższego nasuwa się bezsporny wniosek mówiący o tym, że „pomoc i współpraca obywateli z policją w zapobieganiu i ściganiu przestępczości jest przejawem społecznej aktywności i świadomego uczestnictwa w życiu publicznym. Współpraca z policją postrzegana jest nie tylko jako możliwość działania, ale zgoła konieczność, ponieważ ład społeczny jest tak samo sprawą państwa i jego administracji, jak i wspólnym dobrem wolnego społeczeństwa” [Górka 2007, s. 137].

Trzeba jasno podkreślić, że zarówno samorząd terytorialny ze swoim doświadczeniem, jak i inne podmioty współpracujące mają pewien dystans do przeszłości. To z kolei w pewnym sensie „chłodzi”, ale jednocześnie buduje kooperacyjność na rzecz niwelowania deficytu w zakresie współpracy podmiotów zarówno publicznych jak i prywatnych. Nie zważając na występujące podziały, można zauważyć, że w skali

lokalnej budowane są pewne systemy tworzące kapitał innowacyjny. Na przykładzie chociażby bezpieczeństwa publicznego widoczne są nowe koalicyjne rozwiązania, które w ramach realizowanych strategii same w sobie są innowacyjne i tworzą pewien lokalny kapitał. Jako przykład można wskazać uspołeczniony udział w tych systemach samorządu terytorialnego, policji, kościołów, parafii, gminnych ośrodków opieki społecznej, uniwersytetów trzeciego wieku, stowarzyszeń, fundacji, ośrodków kultury, szkół podstawowych, ponadpodstawowych itp. Właśnie w tej dziedzinie życia buduje się swoiste zaufanie, które z kolei usprawnia efektywność całego systemu. Potwierdzeniem tego są chociażby badania poczucia bezpieczeństwa, które w całej rozciągłości potwierdzają skuteczność takich relacji występujących w przestrzeni lokalnej. Zatem nie można tutaj pozwolić sobie na utratę tego zaufania. W obszarze bezpieczeństwa publicznego jest to o tyle istotne, że znaczna większość społeczeństwa jest obserwatorem, a nie uczestnikiem zdarzeń. Bez wątpienia zatem takie działania mają charakter innowacyjny, ponieważ z jednej strony prezentowane są efektywność i sprawność administracji publicznej, w tym przede wszystkim przestrzeganie prawa, z drugiej natomiast rośnie liczba transakcji nie tylko materialnych, ale i niematerialnych. Przykład współpracy chociażby w zakresie zapewniania bezpieczeństwa w skali lokalnej jest bez wątpienia nowym czynnikiem determinującym innowacyjność takiej przestrzeni.

4. Lokalna koalicja na rzecz pomocy ofiarom przemocy w powiecie milickim jako przykład edukacji społecznej na rzecz bezpieczeństwa

W tej części artykułu można posłużyć się praktycznym przykładem modelowych działań jednej z jednostek policji działających na terenie Dolnego Śląska, które to działania doprowadziły do skutecznej walki z przemocą domową i pozwoliły wypracować oraz udoskonalić dotychczasowe formy i metody walki z tego rodzaju zagrożeniami. Rozwiązania zaprezentowane poniżej stanowią swoisty rodzaj innowacyjności w lokalnym systemie bezpieczeństwa i nie byłyby możliwe bez elementów edukacji społecznej. Omawiany przykład dotyczy Komendy Powiatowej Policji w Miliczu.

Ze względu na potrzebę skoordynowania działań prowadzonych przez wiele podmiotów na rzecz ofiar przemocy, na przełomie lat 2005 i 2006 kierownictwo Komendy Powiatowej Policji w Miliczu i władze gminy Milicz zainicjowały powołanie na terenie powiatu milickiego Lokalnej Koalicji na rzecz Pomocy Ofiarom Przemocy. W skład koalicji weszły wszystkie instytucje pomocowe zajmujące się tym zjawiskiem. Głównym ich zadaniem było wypracowanie systemu skutecznej kompleksowej pomocy dla osób dorosłych i dzieci dotkniętych przemocą, ustalenie warunków działania i co bardzo istotne, sposobu wymiany informacji. W skład tych instytucji weszły (rys. 1): Urząd Miasta i Gminy w Miliczu, Urząd Gminy w Krośnicach, Urząd Gminy

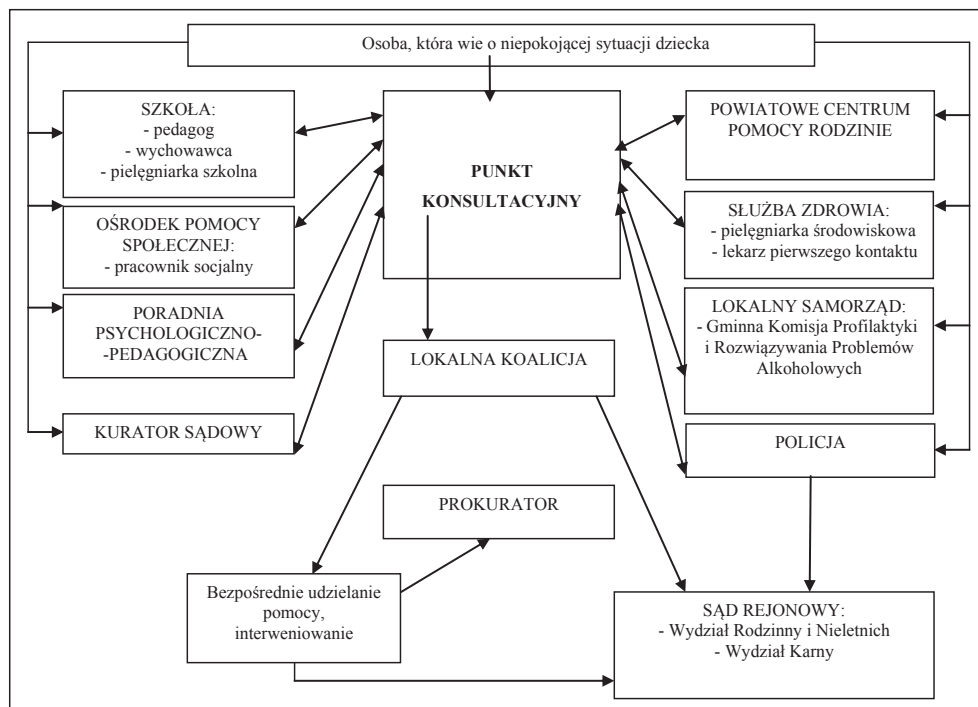
w Cieszkowie, Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Miliczu, Punkt Konsultacyjny dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Miliczu, Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Miliczu, Ośrodek Pomocy Społecznej w Miliczu, Ośrodek Pomocy Społecznej w Krośnicach, Ośrodek Pomocy Społecznej w Cieszkowie, szkoły podstawowe, gimnazjalne, średnie mające siedzibę na terenie powiatu milickiego, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, kuratorzy Sądu Rejonowego w Miliczu, Prokuratura Rejonowa w Miliczu.

Na bazie powyższego powstał zespół interdyscyplinarny, którego zadaniami były: opracowanie metod współpracy i wymiany informacji o osobach dotkniętych przemocą, organizowanie wykonywania i nadzorowania prowadzonych czynności pomocowych, udzielanie w sytuacjach kryzysowych natychmiastowej pomocy i wsparcia osobom dotkniętym przemocą, pozyskiwanie pomieszczeń mieszkalnych dla osób dotkniętych przemocą, zorganizowanie i uruchomienie grupy terapeutycznej dla dzieci, pozyskanie funduszy na prowadzenia kampanii informacyjno-edukacyjnej.

Współpraca z instytucjami wchodzącymi w skład koalicji spowodowała opracowanie przez Komendę Powiatową Policji w Miliczu programu prewencyjnego „Wspólnie przeciw przemocy”. Głównym celem tego programu jest (do chwili obecnej) ograniczenie zjawiska przemocy w rodzinie i udzielenie kompleksowej pomocy ofiarom przemocy ze szczególnym uwzględnieniem dzieci. Działania programu obejmują: prowadzenie edukacji zwiększającej zrozumienie przemocy w rodzinie i kształtowanie świadomości w zakresie uprawnień ofiary, zorganizowanie patroli prewencyjnych, w skład których wchodzi przedstawiciele instytucji pomocowych, utworzenie na terenie powiatu milickiego rodziny zastępczej o charakterze pogotowia opiekuńczego, opracowanie i usprawnienie systemu wymiany informacji o ofiarach przemocy domowej, uczestniczenie w spotkaniach koalicji i uruchamianie interwencji przypadku zdiagnozowania przemocy, objęcie kompleksową pomocą ofiar przemocy w rodzinie ze szczególnym uwzględnieniem dzieci, kierowanie na leczenie uzależnionych od alkoholu sprawców przemocy domowej, przygotowanie materiałów informacyjno-edukacyjnych z zakresu przemocy domowej.

Na podstawie powyższego rozpoczęto działalność patroli prewencyjnych wspierających ofiary przemocy. Obecnie patrole składają się z funkcjonariuszy zespołu prewencji kryminalnej lub dzielnicowego, psychologa punktu konsultacyjnego dla ofiar przemocy w rodzinie i psychologa dziecięcego lub pracownika pomocy społecznej. W miejscu zamieszkania prowadzone są rozmowy z ofiarami i sprawcami przemocy domowej, proponowana jest kompleksowa pomoc. Wskazuje się sposoby rozwiązania problemów rodzinnych i uzależnień, proponuje się mediacje. Szczególną opieką psychologiczno-pedagogiczną objęte są dzieci. Rodziny otrzymują wykazy instytucji pomocowych znajdujących się na terenie powiatu, broszury i poradniki dotyczące uzależnień i przemocy w rodzinie. Proponowane są terminy spotkań w punkcie konsultacyjnym dla ofiar przemocy w rodzinie.

Prowadzone wspólnie z innymi instytucjami działania w zakresie ograniczenia przemocy w rodzinie wykazują, że osoby pokrzywdzone z terenów wiejskich mają

Rys. 1. Współpraca instytucji w ramach koalicji

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji KPP w Miliczu.

ograniczone możliwości skorzystania z pomocy i porady różnych instytucji pomocowych (problemy finansowe, dojazdy itp.). Panujące w tym środowisku stereotypy, przyzwalające na pewne zachowania przemocowe w rodzinie, zainicjowały działania mające na celu dotarcie do ofiar przemocy w miejscu zamieszkania. Wizyta policjanta, pracownika opieki społecznej, psychologa w miejscu zamieszkania pomaga ofierze dostrzec, że nie jest sama ze swoim problemem i że w każdej chwili może liczyć na pomoc różnych instytucji w zakresie prawnym, moralnym i finansowym.

Wyjście z inicjatywą i zaproponowanie pomocy w miejscu zamieszkania znalazło bardzo pozytywny oddźwięk w lokalnym społeczeństwie. Podejmowanie z różnymi instytucjami wspólnych działań wpłynęło na integrację tych środowisk z policją, lepsze zrozumienie problemu i zapoznanie się na roboczo z codzienną pracą i służbą innych grup zawodowych, działających na rzecz ofiar przemocy. Prowadzone w ramach projektu działania polegające na współpracy z instytucjami „pomocowymi”, wczesnej interwencji i organizowaniu patroli prewencyjnych skutecznie eliminują przypadki, zaniedbywania, maltretowania i porzucania dzieci.

5. Zakończenie

Należy zaznaczyć, że edukacja na rzecz bezpieczeństwa w miastach nabiera coraz większego znaczenia. Zaczyna ona obejmować możliwe szerokie kręgi społeczeństwa, uwzględniać różne zagrożenia, a przede wszystkim mieć charakter stały i powszechny. Jej efektywność może zapewnić prowadzenie stosownych badań wśród społeczeństwa co do opanowania niezbędnych umiejętności, zachowania się w sytuacjach zagrożenia życia, zdrowia i mienia.

Aktywność i współpraca międzyinstytucjonalna w zakresie zapobiegania i przeciwdziałania przestępczości stają się w takich warunkach elementem codziennej gry rynkowej, a wdrażane koalicyjne rozwiązania, poprzez wymianę chociażby informacji wzmacniają wartości użytkowe podejmowanych działań i poprawiają przede wszystkim sprawność wszystkich instytucji i ich skuteczność. Ważnym elementem służby tych instytucji są efekty ich pracy.

Wymieniony przykład uzmysławia konieczność propagowania i uświadamianie wszystkim podmiotom w skali lokalnej, że bezpieczeństwo to jeden z najistotniejszych czynników rozwoju lokalnego. Musi się to przejawiać w ciągłej edukacyjności zaangażowanych koalicjantów, rolę lidera zaś powinna wziąć na siebie policja. Odzwierciedlać się to powinno we właściwej organizacji życia społecznego i jego warunków, tak by nie powstały sytuacje prowokujące wszelkiego rodzaju zagrożenia. Szczególną uwagę należy zwrócić tutaj na czas wolny młodzieży, a działalność rodziny, szkoły i innych podmiotów powinna być uzupełniana poprzez stwarzanie właściwych form życia społecznego w miejscu zamieszkania dzieci, młodzieży i ich opiekunów. To z kolei powinno zainicjować wspomniane elementy innowacyjności w postaci nowych koncepcji zapobiegania, a wszelkie plany zapobiegania zostaną dostosowane do występujących zagrożeń.

Literatura

- Cielecki T., 2007, *Koordinacja systemu zapobiegania przestępczości przez samorządy lokalne*, [w:] Szymaniak A. (red.), *Samorząd a policja, kształtowanie bezpieczeństwa lokalnego*, Wydawnictwo Naukowe INPiD UAM, Poznań.
- Czapska J., Widacki J., 2000, *Bezpieczeństwo lokalne. Społeczny kontekst prewencji kryminalnej*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Górka M., 2007, *Rola współpracy policji z podmiotami administracji rządowej, samorządowej i porządkowej*, [w:] Jaworska A., Stefański M. (red.), *Prewencja i edukacja w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, Akademia Pomorska w Słupsku, Szkoła Policji w Słupsku, Słupsk.
- Jaworska A., 2007, *Metodologiczne aspekty badań nad poczuciem bezpieczeństwa publicznego*, [w:] Jaworska A., Stefański M. (red.), *Prewencja i edukacja w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, Akademia Pomorska w Słupsku, Szkoła Policji w Słupsku, Słupsk.
- Peplowski A., 2007, *Rola i znaczenie edukacji społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa*, [w:] Jaworska A., Stefański M. (red.), *Prewencja i edukacja w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej*, Akademia Pomorska w Słupsku, Szkoła Policji w Słupsku, Słupsk.
- Żak M.W., 2011, *Edukacja dla bezpieczeństwa młodzieży gimnazjalnej*, Rocznik Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Administracji, Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie, Szczytno.